

УДК 378.015.31..78

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.1.12>

В. А. ШКОБА

*заслужений працівник освіти, завідувач відділення
«Музичного мистецтва та фізичного виховання», викладач-методист,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: vshkoba@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0003-0441-2363>*

Т. В. ГОРОБЕЦЬ

*кандидат педагогічних наук, викладач-методист, викладач кафедри теорії,
методики музичної освіти та інструментальної підготовки,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: thorobetsj@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0002-1821-1119>*

К. М. П'ЯВКА

*викладач акордеону кафедри теорії, методики музичної освіти та інструментальної підготовки,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: kryavka@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0003-3011-6015>*

**ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ
ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ
ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА**

Сьогодні в умовах докорінної реорганізації всіх галузей життєдіяльності українського суспільства проблема формування творчої особистості та її здібностей набуває особливої актуальності, адже саме у творчій діяльності закладені перспективи соціального прогресу. Створення умов для формування освіченої, творчої особистості громадянина, реалізації його природних задатків визначається одним із стратегічних завдань сьогодення. Розвиток творчого мислення майбутніх фахівців будь-якого профілю завжди був одним з показників успішності діяльності вищої школи. Зміна освітньої парадигми зумовлює необхідність переосмислення сфери розвитку творчої особистості засобами мистецтва та розробку ефективних умов, оптимальних методик і технологій, що відповідають сучасним методологічним та теоретичним засадам. Творчий потенціал людини яскраво виявляється у художньо-естетичній діяльності, зокрема в активному освоєнні нею мистецтва. Музичне мистецтво займає в реалізації такого підходу одне з чільних місць в освітніх напрямках. Б. М. Тепловим були розкриті три основні ознаки класифікації поняття «здібність». По-перше, здібності – це індивідуальні психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої; по-друге, здібностями називають не різні індивідуальні особливості, а лише такі, які мають відношення до успішності виконання будь-якої діяльності або багатьох діяльностей; по-третє, поняття «здібність» не зводиться до тих знань, навичок або вмінь, які вже вироблені в людини. На основі аналізу літератури доведено, що юнацький вік та вік ранньої дорослості є сенситивним для розвитку загальних та спеціальних здібностей, що обумовлено професійним самовизначенням, а також формуванням в навчально-професійній діяльності загальних інтелектуальних та творчих здібностей.

Ключові слова: музично-творчі здібності, творчість, інструментальне мистецтво, творча діяльність.

Поставлення проблеми. Одним із пріоритетних напрямів реформування вищої освіти в Україні є гуманізація освітньої діяльності, спрямування освітнього процесу на форму-

вання творчої особистості майбутнього фахівця, створення умов для розкриття її талантів, духовно-емоційних, розумових та музично-творчих здібностей. В сучасній психології та педагогіці

проблема творчих здібностей людини займає важливе місце. Вона розглядається в науці як загальна проблема розвитку особистості. Творчі здібності особистості трактуються, як творчий продукт, як окрема здібність, як особистісна риса, як творчий процес. Навчившись творчо діяти у сфері мистецтва, техніки чи в інших видах діяльності, людина легко може перенести цей досвід у будь-яку іншу сферу. Саме тому здатність до творчості розглядається як відносно автономна, самостійна здібність.

Мета статті – охарактеризувати методи формування музично-творчих здібностей здобувачів фахової перед вищої освіти, розглянути поняття «музичні здібності».

Аналіз попередніх досліджень. Про розвивальні можливості музичної діяльності наголошували видатні українські митці К. Ю. Василенко, В. М. Верховинець та інші. Деякі психолого-педагогічні аспекти проблеми розвитку музичних здібностей та розвитку творчої особистості митця частково вже розкриті в дисертаційних дослідженнях, наукових роботах, методичних рекомендаціях та посібниках. Проблемою здібностей займалися такі вчені, як В. В. Богословський, Л. С. Виготський, О. Г. Ковальов, Н. С. Лейтес, С. Л. Рубінштейн, А. О. Смирнов, Б. М. Теплов, В. Штерн та інші. Проблему творчих здібностей вивчали В. М. Бехтірева, В. М. Вільчек, Дж. Гілфорд, В. М. Дружинін, О. О. Леонт'єв, В. О. Моляко, Б. П. Нікітін, Я. А. Пономар'єв, П. Торренс. Питання про музичні здібності у своїх роботах аналізували В. І. Петрушин, С. Л. Рубінштейн, К. В. Тарасова, Б. М. Теплов.

Результати та дискусії. Творчість є вищим ступенем діяльності, що охоплює такі моменти, як відображення проблемної ситуації і пошуку вирішення певної мети: висування ідеї рішення, коригування та оцінка з боку досягнутого результату і характеру виникаючих труднощів при відсутності позитивного рішення. Ці творчі здібності можна розвивати із студентом, виховуючи при цьому ряд інших здібностей.

До загально музично-творчих здібностей відносяться сприйняття, уява і мислення. Музичне мислення виконавця в широкому розумінні слова – високий ступінь сприйнятливості образно-виразної сторони музики, поєднана з максимальним втіленням внутрішньо чутного

в реальне звучання на інструменті. Доведено, що більш складна і самостійна робота сприяє формуванню більш складного і гнучкого мислення. Оскільки об'єктом музичного мислення є ідеї, висловлені за допомогою мелодії, ритму, гармонії, контрапункту, тембрового забарвлення, артикуляції, принципів формоутворення, та для розуміння сенсу музичного твору необхідно розкриття в ньому інтонаційно-ритмічних і гармонічних процесів. Таким чином, пізнання об'єктивних закономірностей мистецтва розвиває у студентів творче мислення. Музично-творчі здібності відносяться до спеціальних здібностей і розглядаються як психологічні особливості індивіда, які забезпечують можливість успішного виконання музичної діяльності. Музичне мистецтво займає особливе місце серед інших мистецтв насамперед завдяки незвичності, унікальності, високого ступеня узагальненості своєї мови. Якщо художні засоби інших мистецтв мають життєві аналоги, музичний предмет може функціонувати лише в системі музично-слухової діяльності. На відміну від виконавської і слухацької діяльності.

Серед характерних проявів музикальності називають ранні прояви музикального слуху, наявність потреби в музичних враженнях, музикальну активність (потребу в слуханні, співі та переживанні музики), природню виразність виконання. Також багато музикантів розмежовують здібності до розуміння і глибокого переживання музики і здібності виразно виконувати її, «спілкуватися» музикою, тобто здібності вільно виражати себе в музиці. Музикальність сприйняття й переживання музики не є передумовою для професійного практичного музикально-художнього мислення музиканта, яке спирається на виконавчий талант та професійну майстерність. Аналіз літератури показав, що у дослідженнях останніх років спостерігається тенденція до «інтелектуалізації музикальності». Проблема ролі музикальної пам'яті, мислення, уваги, уяви в музичній діяльності до цього часу є актуальною і недостатньо дослідженою. Аналіз теоретичних джерел з означеної проблеми показав, що недостатньо вивченою є роль творчого мислення в структурі музикальних здібностей особистості музиканта, яке, на нашу думку, є системотвірним у структурі творчих здібностей взагалі, та музично-творчих здібностей,

зокрема. Виходячи із означеного, можна розглянути, що творчі здібності як один з головних структурних компонентів музичних здібностей, що відіграє значну роль в розвитку творчого потенціалу музично обдарованої особистості.

Грунтуючись на аналізі існуючих підходів до розуміння творчих здібностей, до структури музичних здібностей, можна розглянути: *творчо-інтелектуальний компонент* (забезпечує оригінальність, виразність, здатність до імпровізації та продуктивність створення музичного образу); *музично-сенсорний компонент* (базовий, що забезпечує виконавський рівень); *мотиваційно-особистісний компонент* (спрямований на успішність, інтерес та мотивацію до музичної діяльності, особистісну активність та необхідні особистісні якості для успішності означеної діяльності).

В музикознавстві, розглядаючи основні види музичної діяльності (композицію, виконання і імпровізацію), називають композицію- вигаданням музики, «результатом творчого акту композитора», а імпровізацію – особливим видом художньої творчості, в якій твір створюється безпосередньо в процесі його виконання. Виявлено, що імпровізація (від латинського: непередбачений, раптовий, несподіваний) є одним з фундаментальних понять усього світового музичного знання, для якого характерною ознакою є збіг у часі моменту створення та відтворення творчого задуму. Будучи невід'ємною умовою гармонійного розвитку вільної особи, імпровізація виучує творчості, допомагає здійснювати відкриття.

Основами імпровізаційної творчості є: сприйняття музики, музичний слух, творче мислення, фантазія, музична пам'ять, тощо. В дослідженнях М. Сапонова, С. Мальцева здатність до імпровізації виражається в здатності комбінувати, створювати своє на основі наявного музично-слухового та загального досвіду, який переломлюється у певних семантичних категоріях та їх розмаїтті. Отже, виходячи з аналізу теоретичних джерел можна прослідкувати комбінаторну природу музичної творчості, трансформацію музикальних семантичних модулів як один з механізмів музичної імпровізації.

Зв'язок між уявним і чуттєвим у музиканта, який грає лише по нотах, лежить через писем-

ність. Імпровізатор же вільно володіє мовою, він говорить від свого імені. Він «одночасно автор і герой цього автора» (І. Андронніков). Мотивована необхідність залучення всієї духовної, творчої енергії в живий процес творення музики надає імпровізації індивідуально-творчу семантичну неповторність створюваного ним музичного образу. Виходячи із зазначеного, здібність до імпровізації ми розглядаємо як музичну креативність, яка, у свою чергу, має наступні структурні компоненти: оригінальність, виразність, семантичну гнучкість та продуктивність створюваного музичного образу.

Формування творчої особистості – актуальна проблема сучасної психолого-педагогічної науки і практики. Реальна соціально-економічна ситуація, процеси демократизації, гуманізації і духовного відродження України викликають об'єктивну потребу в творчості кожного члена суспільства. А тому, головним завданням сучасних освітніх концепцій є не тільки засвоєння певного обсягу знань, умінь і навичок, а й розвиток творчих здібностей особистості. Відомий психолог Б. Теплов відзначав, що «творча діяльність здійснює значний вплив не тільки на науковий прогрес, але і на все суспільство в цілому, а ті держави, які зможуть краще за всіх виявити творчу особистість, розвинути її, створити для неї сприятливі умови, будуть мати найбільші переваги» [Теплов].

Науковцями в галузі педагогіки, психології, естетики, філософії творчість розглядається як діяльність, результатом якої є створення індивідуально нового, неповторного, оригінального. Однак, прояви творчого елемента можливі не лише у новизні кінцевого результату, вони виявляються в найрізноманітніших ситуаціях процесу діяльності людини. У своїй праці «Методологія наукової творчості» дослідник А. С. Майданов зазначає: «Будь-який творчий акт унікальний і причому не лише новизною свого результату, а й оригінальністю шляхів, засобів і способів його одержання» [Майданов].

Психолог Л. С. Виготський виділяє прояви творчого начала у будь-якій людській діяльності та переконаний, що творчість доступна кожному: «Звичайно, найвищий вияв творчості і досі доступний лише небагатьом обраним геніям людства, але у буденному житті,

що оточує нас, творчість є необхідною умовою існування, і все, що виходить за межі рутини і в чому міститься хоча б йота нового, зобов'язана своїм походженням творчому процесу» [Виготський].

Отже, у творчому акті людина виявляє свою власну неповторну сутність, розкриває дар досягати існуюче та створювати нове. Саме у творчому діянні вона активізує свої емпіричні і отримані знання, глибинні, часто неусвідомлені особистісні задатки, естетичні смаки і манеру виражати свої власні нові набуття. Так людина стає творчою особистістю, даючи нам якісно новий, проникнутий її індивідуальним творчим началом продукт.

Аналіз методологічної літератури показав, що науковці по-різному трактують поняття «творчість», а тому по-різному вони трактують й поняття «творчі здібності». Загалом тлумачення «здібностей» визначається вченими як індивідуально стійкі властивості людини, що визначають її успіхи в різних видах діяльності (Б. М. Теплов) [Теплов]. Здібності – це потенційні можливості, що виявляються в діяльності, яка не може існувати без них.

В. Рогозіна вважає що творчі здібності є особливим видом розумових здібностей, які виражаються в умінні породжувати мислиневу діяльність за межами вимог, відхилитись під час мислення від традиційних норм, генерувати різноманітні оригінальні ідеї та знаходити способи їх практичного вирішення [Рогозіна]. В. О. Моляко, розділяючи позицію попереднього автора щодо елементів творчих здібностей, додає до їх структури ще такі компоненти як здатність до саморегуляції та самооцінку [Моляко].

Особливе місце в процесі формування творчої особистості, на думку дослідників, займає мистецтво. Адже його унікальні можливості цілісного впливу на особистість виступає не тільки джерелом естетичного виховання, а й універсальним засобом творчого розвитку дитини.

Розвиток творчих здібностей у складному процесі музичної діяльності, безперечно, характеризується множинністю різних складових, котрі тісно взаємодіють між собою, та є ефективними лише у своєму цілісному комплексі. Тому можна сказати, що музична діяльність –

це універсальний вид мистецької діяльності, який об'єднує всі напрямки дитячої творчості.

Специфічною рисою мистецтва є те, що воно органічно поєднує в собі теоретичний та практичний аспекти художньо-творчої діяльності на основі залучення дітей до надбань національної та світової мистецької скарбниці. Духовна культура людства є неможливою без мистецтва. Завдяки його художньо-образній формі відбувається могутній естетично-емоційний вплив на психіку особистості, що спонукає до розвитку її активності, спрямованої на творення краси в навколишньому світі й на внутрішнє самовдосконалення. У цьому прямо проглядається взаємовплив мистецтва і творчої діяльності людства. Музикознавець Борис Асаф'єв проникливо зазначив: «Кожен, хто в будь-якому мистецтві зумів створити хоча б крупицю свого, буде відчувати, любити і розуміти це мистецтво глибше й природніше, як співучасник будівництва» [Асаф'єв].

Невід'ємною складовою мистецтва є музика. Музичне мистецтво є найбільш поширеним, доступним, а тому і найбільш дієвим засобом розвитку людської суб'єктивності, культури почуттів особистості і творчих здібностей.

У контексті музичного навчального процесу розвиток творчих здібностей студентів перед фаховою вищою освітою залежить від рівня сформованості загальних музичних здібностей. Поняття «музичні здібності» досить уважно досліджував Б. М. Теплов. Згідно його теоретичних міркувань музичні здібності це – особисті індивідуально-психологічні особливості, у структурі яких поєднуються спеціальні (виконавські, композиторські) здібності і загальні – необхідні для здійснення будь-якої музичної діяльності. До них відносяться: відчуття гармонії, ладу, ритму, музичне мислення з елементами запам'ятовування та відтворення у пам'яті музичного матеріалу, емоційна перейнятливості стосовно музики, наявність музичного слуху (гармонійного, мелодійного), а також слухового уявлення (здатність уявляти висотні і ритмічні співвідношення звуків, оперувати ними у думках), здатності до точного інтонування; психомоторні здібності, образне музичне мислення [Теплов].

Отже, безперечно, між музичними і творчими здібностями існує настільки тісний зв'язок

і вплив, що, фактично, вони асимілюються у єдине взаємно обумовлене ціле, яке можна висловити поняттям – музично-творчі здібності.

Музично-творчі здібності вивчаються психологами більше 150 років. Проте й сьогодні немає єдиної точки зору на їх природу, структуру, не існує також основних сталих понять, за допомогою яких психологи описують музичні здібності і обдарування. Аналіз теоретичних джерел з проблеми творчих та музичних здібностей дозволив зробити висновок про багато аспектів цього питання та недостатню його розробку.

Музично-творчі здібності – це особливі природно-обумовлені, підкріплені властивості особистості, що проявляються через інтерес до музичного мистецтва, оригінальну реаліза-

цію в ідеалістичному (ідеї, образи, теми, зміст і т. д.), теоретично-методологічному (символіка, і структура оперативних одиниць і величин, простеження закономірностей та відхилень у їхньому взаємозв'язку, фіксація цих процесів, способи фіксації), а також прикладному (створення цілісної музичної одиниці – твору чи новітнього виконавського вираження готового твору) аспектах музичної діяльності.

Висновки. Отже, сутність музично-творчих здібностей полягає у повній комплектності складових властивостей, котрі у сукупному поєднанні повністю узгоджуються із запитамі стартових творчих пропозицій середовища музики, взаємопоєднуються і взаємодіють з ними, що дає можливість створювати новий, незнаний раніше продукт музичної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асаф'єв Б. В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. Москва, 1973. 144 с.
2. Виготський Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. Психологический очерк: Просвещение, 1991. 93 с.
3. Майданов А. С. Методология научного творчества. Изд. ЛКИ, 2008. 512 с.
4. Моляко В. О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Психологічна газета*. 2005, № 6. С. 4–5.
5. Rogozina V. V. Педагогические условия развития творческих способностей на уроке. *Воспитание школьников*. 2007, № 4. С. 28–30.
6. Теплов Б. Психология музыкальных способностей. *Наука*, 2003. С. 377.
7. Науменко С. Психологія музичальності та її формування у школярів : навчальний посібник. КДПІ, 1991. 160 с.
8. Ростовський О. Теорія і методика музичної освіти : навчально-методичний посібник. Навчальна книга, Богдан, 2011. 640 с.
9. Graham F. Welch (2020). The Impact of Music on Human Development and Well-Being. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.01246/full> (дата звернення: 25.02.2022).
10. Isbell D. S. (2008). Musicians and Teachers: The Socialization and Occupational Identity of Preservice Music Teachers. *Journal of Research in Music Education* 56 (2), 162–178. <https://doi.org/10.1177/0022429408322853> (дата звернення: 20.02.2022).
11. Hammel A. M., & Gerrity K. W. (2012). The Effect of Instruction on Teacher Perceptions of Competence When Including Students With Special Needs in Music Classrooms. Update: Applications of Research in Music Education, 31 (1), 6. <https://doi.org/10.1177/8755123312457882> (дата звернення: 19.02.2022).
12. Musicians and Teachers: The Socialization and Occupational Identity of Preservice Music Teachers – Daniel S. Isbell, 2008 journals.sagepub.com (дата звернення: 25.02.2022).

REFERENCES

1. Asafiev, B. V. (1973). *Yzbrannyye statyy o muzykalnom prosveshchenyy u obrazovanny [Selected articles on music education]*. Moskva. 144 p.
2. Vygotsky, L. S. (1991). *Voobrazhenye y tvorchestvo v detskom vozraste. Psykholohycheskyi ocherk. Prosveshchenye [Imagination and creativity in childhood. Psychological Essay: Enlightenment]*. 93 p.
3. Maidanov, A. S. (2008). *Metodolohyia nauchnoho tvorchestva [Methodology of scientific creativity]*. ed. LKI. 512 p.
4. Molyako, V. O. (2005). *Tvorchyi potentsial liudyny yak psykholohichna problema [Creative potential of a person as a psychological problem]*. *Psychological newspaper. № 6, with. 4–5*. [in Ukrainian]
5. Rogozina, V. V. (2007). *Pedahohycheskye uslovyia razvytyia tvorcheskykh sposobnostei na uroke [Pedagogical conditions for the development of creative abilities in the classroom]*. *Education of schoolchildren. № 4*, p. 28–30.
6. Teplov, B. (2003). *Psykhohohyia muzykalnykh sposobnostei [Psychology of musical abilities]*. *Science*. P. 377.

7. Naumenko, S. (1991). *Psykhohohiia muzykalnosti ta yii formuvannia u shkoliariv : navchalnyi posibnyk [Psychology of musicality and its formation in schoolchildren : Textbook]*. KDPI. 160 p. [in Ukrainian]
8. Rostovsky, O. (2011). *Teoriia i metodyka muzychnoi osvity : navchalno-metodychnyi posibnyk. Navchalna knyha [Theory and methods of music education : a textbook]*. Bogdan, 640 p. [in Ukrainian]
9. Graham, F. Welch (2020). The Impact of Music on Human Development and Well-Being. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.01246/full> (Last accessed: 25.02.2022).
10. Isbell, D. S. (2008). Musicians and Teachers: The Socialization and Occupational Identity of Preservice Music Teachers. *Journal of Research in Music Education* 56 (2), 162–178. <https://doi.org/10.1177/0022429408322853> (Last accessed: 20.02.2022).
11. Hammel, A. M., & Gerrity, K. W. (2012). The Effect of Instruction on Teacher Perceptions of Competence When Including Students With Special Needs in Music Classrooms. *Update: Applications of Research in Music Education*, 31 (1), 6. <https://doi.org/10.1177/8755123312457882> (Last accessed: 19.02.2022).
12. Musicians and Teachers: The Socialization and Occupational Identity of Preservice Music Teachers – Daniel S. Isbell, 2008 journals.sagepub.com (Last accessed: 25.02.2022).

V. A. SHKOBA

Honored Worker of Education, Head of the Department of Music Art and Physical Education, Teacher-Methodologist, Municipal Higher Educational Institution «Lutsk Pedagogical College» of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: vshkoba@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0003-0441-2363>

T. V. GOROBETS

Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer-Methodist, Lecturer at the Department of Theory, Methods of Music Education and Instrumental Training, Municipal Higher Educational Institution «Lutsk Pedagogical College» of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: thorobetsj@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0002-1821-1119>

K. M. P'YAVKA

Accordion Lecturer at the Department of Theory, Methods of Music Education and Instrumental Training, Municipal Higher Educational Institution «Lutsk Pedagogical College» of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: kpyavka@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0003-3011-6015>

FORMATION OF MUSIC-CREATIVE ABILITIES OF PROFESSIONALS OF PROFESSIONAL PRELIMINARY EDUCATION BY MEANS OF INSTRUMENTAL ART

Today, in the conditions of radical reorganization of all spheres of life of Ukrainian society, the problem of forming a creative personality and its abilities becomes especially relevant, because it is in creative activity that the prospects of social progress are laid. Creating conditions for the formation of an educated, creative personality of the citizen, the realization of his natural inclinations is determined by one of the strategic tasks of today. The development of creative thinking of future professionals of any profile has always been one of the indicators of the success of higher education. Changing the educational paradigm necessitates a rethinking of the sphere of development of creative personality by means of art and the development of effective conditions, optimal methods and technologies that meet modern methodological and theoretical principles.

The creative potential of man is clearly manifested in artistic and aesthetic activities, in particular in the active development of art. Musical art occupies one of the leading places in the implementation of this approach in educational

areas. ВМ Теплов revealed three main features of the classification of the concept of «ability». First, abilities are individual psychological features that distinguish one person from another; secondly, abilities are not called various individual features, but only those that are relevant to the success of any activity or many activities; third, the concept of «ability» is not limited to the knowledge, skills or abilities that have already been developed in humans. On based on the analysis of the literature, it is proved that adolescence and early adulthood are sensitive to the development of general and special abilities, due to professional self-determination, as well as the formation of general intellectual and creative abilities in educational and professional activities.

Key words: musical and creative abilities, creativity, instrumental art, creative activity.